

## Европейски съд по правата на човека

“Пресос компания Навиера” АД и др. срещу Белгия  
(Pressos Compania Naviera S.A. and Others v. Belgium, A-332)  
17849/91

Решение от 20 ноември 1995 г.

(резюме)\*

### Чл. 1, ал. 1, изр. 2 от Протокол № 1: лишаване от собственост

Законът, с който белгийският парламент е ограничил отговорността на държавата за вреди, причинени по небрежност от нейни служители - лоцмани, пилотиращи кораби в териториалните води, и на който е било придадено обратно действие спрямо произшествия преди датата на влизането му в сила, е лишил жалбоподателите от вземанията им за обезщетение за нанесените им при такива произшествия вреди. Макар и тези вземания да не са били установени с влезли в сила и подлежащи на изпълнение съдебни решения, съгласно белгийското право те възникват от момента на увреждането и, следователно, съставляват "актив", а оттам и "собственост" по смисъла на първото изречение на чл. 1 от Протокол № 1. Претърпелите вреди от произшествия преди влизане на закона в сила са имали "легитимно очакване", че вземанията им за обезщетение ще бъдат признати съобразно общите разпоредби за непозволено увреждане. Налице е лишаване от собственост по смисъла на второто изречение на чл. 1, ал. 1 от Протокол № 1, осъществено с легитимна цел в интерес на обществото, но в нарушение на изискването за пропорционалност на осъществената намеса и, съответно, в нарушение на чл. 1, що се отнася до събитията, предхождащи влизането на закона в сила.

### Факти по делото

Жалбоподателите по делото са собственици на кораби, асоциации за взаимно застраховане на кораби и един синдик, чиито плавателни съдове пострадали при произшествия в белгийски или холандски териториални води преди датата 17 септември 1988 г.

Те считали, че инцидентите са резултат на проявена небрежност от страна на белгийските лоцмани на борда на корабите, поради което завели дела - някои срещу белгийската държава, а други срещу частна компания, предоставяща лоцманско обслужване на кораби. Делата били в различни фази на производството.

В Белгия пилотирането на морски плавателни съдове било услуга, предоставяна от държавата. То се уреждало от Закона за пилотирането на морски плавателни съдове от 3 ноември 1967 г. и се извършвало било пряко от държавата, било чрез лицензирани от нея частни компании. Съгласно Закона от 1967 г. и

---

\* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

сключените между Белгия и Холандия споразумения, всички търговски кораби, навлизащи в устието на Шелдт, трябвало да имат на борда си лицензиран от властите на една от двете държави лоцман. Законът от 1967 г. изхождал от отдавна утвърдената концепция, че лоцманът е само съветник на капитана. В две решения на Касационния съд от 1840г. и 1896г. се приемало, че държавата не отговаря за проявена от лоцмана небрежност. Самите лоцмани отговаряли единствено за небрежни действия, извършени без знанието на капитана.

С решение от 15 декември 1983 г. Касационният съд сложил край на тази практика, като приел, че държавата в качеството си на организатор на лоцманското обслужване и самият лоцман могат да носят отговорност за вреди, причинени в резултат на проявена от последния небрежност. Тази нова практика, потвърдена скоро след това с решение от 17 май 1985 г., следвала общите принципи, възприети в решението по делото *"Ла Фландрия"* от 5 ноември 1920 г., в което Касационният съд признал, че държавата и другите публичноправни субекти се подчиняват на общите разпоредби относно непозволеното увреждане.

Със закон от 30 август 1988 г., влязъл в сила на 17 септември с.г., било внесено изменение в действащия Закон от 1967 г. Било предвидено, че организаторите на лоцманско обслужване (държавните органи или пристанищните власти, които организират лоцманското обслужване или предоставят лиценз за такова обслужване, както и титулярът на лиценза) не носят пряка или непряка отговорност за вреди, понесени или причинени от пилотирания кораб, когато те са резултат от небрежност на самия организатор или на член на неговия персонал, действащ в изпълнение на задълженията си. Законът засягал и всички пострадали от пилотни произшествия преди влизането му в сила, чиито вземания за вреди не били установени с влязло в сила съдебно решение.

През март 1989 г. двадесет и четирима от жалбоподателите поискали от Арбитражния съд да обяви Закона от 1988 г. за изменение на закона от 1967 г. за невалиден, по-специално заради обратното му действие. Съгласно белгийската конституция Арбитражният съд бил компетентен да разглежда искания за обявяване на закони, укази и заповеди за невалидни, поради нарушения на правилата за разпределение на правомощията между държавата, общините и областите, или нарушения на разпоредбите на чл.6 и чл.6 bis от конституцията, които провъзгласявали равенство пред закона и забранявали дискриминация при упражняването на правата и свободите. Арбитражният съд отхвърлил искането на жалбоподателите, като приел, че ретроспективното действие на закона действително накърнява принципа за правна сигурност и предвидимост, но в случая това е оправдано, тъй като законодателят е преутвърдил един принцип, установен в законодателството и практиката преди 1983 г. Неравнопоставеното положение на лицата, чиито вземания за вреди от инциденти преди приемане на закона са установени с влезли в сила съдебни решения, и тези, които все още не са се сдобили с такива решения, не съставлявало неоправдано различно третиране, тъй като белгийската конституция и чл. 1 от Протокол №1 защитавали само вече придобита собственост.

Двадесет и петият жалбоподател обжалвал пред Касационния съд решението, с което апелативният съд на основание Закона от 1988 г. отхвърлил претенцията му за обезщетение. Касационният съд поискал от Арбитражния съд становище относно конституционосъобразността на този закон, по-специално във връзка с обратното му действие. Арбитражният съд потвърдил становището си, застъпено в решението по искането на останалите жалбоподатели, и Касационният съд оставил жалбата без уважение.

## Резюме на решението на Европейския съд

Оплакването на жалбоподателите е насочено срещу Закона от 30 август 1988 г., с който е изменен Законът от 3 ноември 1967 г. за пилотирането на морски кораби и който, според тях, нарушава чл. 1 от Протокол № 1.

### I. По предварителното възражение на правителството

Правителството твърди недопустимост на жалбата, поради неизчерпване на вътрешноправните средства за защита. Първите 24 жалбоподатели е трябвало да повдигнат въпроса за съответствието на разглеждания закон с чл. 1 от Протокол № 1 пред обикновените съдилища. Искането той да бъде обявен за невалиден, предявено пред Арбитражния съд, не е направило това излишно, тъй като оплаквания, основани на нарушения на разпоредбите на международното право, попадат, взети сами по себе си, извън компетентността на този съд. От това следва, че решението на Арбитражния съд не е било задължително за обикновените съдилища и те са могли да откажат да приложат Закона от 1988 г., ако намерят, че той нарушава Конвенцията. Двадесет и петият жалбоподател, от своя страна, е пропуснал да направи довод за несъобразност на Закона от 1988 г. с чл. 1 от Протокол № 1 пред първоинстанционния и пред апелативния съд, което е довело до невъзможност Касационният съд да разгледа въпроса. Двадесет и шестият жалбоподател въобще не е предприел правни действия за оспорване на закона.

"Съдът подчертава отново, че съгласно чл. 26<sup>1</sup> от Конвенцията единствените средства за защита, които трябва да се изчерпят, са тези, които са ефикасни и са в състояние да поправят твърдяното нарушение (вж., наред с други, и решението по делото [Кийгън](#)<sup>2</sup>)."

Той отбелязва, че пред Арбитражния съд първите 24 жалбоподатели всъщност са изложили аргументи във връзка със съответните текстове от белгийската конституция, които са практически идентични с изложените пред органите по Конвенцията, и изрично са се позовали и на чл. 1 от Протокол № 1. Арбитражният съд е приел, че последната разпоредба е приложима само по отношение на вече придобита собственост.

"Като се имат предвид рангът и авторитетът на Арбитражния съд в съдебната система на Кралство Белгия, в светлината на мотивите му е могло да се предположи, че всяко друго средство за защита, до което жалбоподателите биха прибегнали, би било обречено на неуспех (вж. *mutatis mutandis* решението по делото [Светите манастири](#)<sup>3</sup>). Следователно, възражението трябва да се отхвърли."<sup>4</sup>

### II. По съществуването на оплакването

Жалбоподателите се оплакват от Закона от 1988 г. в две отношения: 1) Като е освободил организатора на лоцманско обслужване от отговорност за небрежност на персонала му и е ограничил отговорността на последния, той е

---

<sup>1</sup> След изменението на Конвенцията с Протокол №11 - [чл. 35](#).

<sup>2</sup> Keegan v. Ireland.

<sup>3</sup> The Holy Monasteries v. Greece.

<sup>4</sup> Решението е единодушно.

наложил на жалбоподателите прекомерна тежест, накърняваща справедливия баланс между изискванията на общия интерес и изискванията за защита на правото им необезпокоявано да се ползват от собствеността си. Така той е нарушил втората алинея на чл. 1 от Протокол № 1 или най-малкото първото изречение на първата му алинея. 2) Обратното действие на закона е лишило жалбоподателите от вземанията им за обезщетение за претърпените вреди и, следователно, е нарушило второто изречение на първата алинея от текста.

#### *А. Налице ли е "собственост" по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1*

Според правителството, твърдените вземания на жалбоподателите не съставляват "собственост" по смисъла на тази разпоредба. Никое от тях не е било признато и определено с окончателно съдебно решение, а това е условие, за да бъде едно вземане установено, изискуемо, подлежащо на принудително изпълнение и, съответно, защитено от чл. 1 от Протокол № 1. Предвид неочаквания и очевидно спорен подход, възприет от Касационния съд в решението му от 15 декември 1983 г., жалбоподателите не могат да се позовават и на "легитимно очакване", че ще получат обезщетение от държавата. Това би означавало правото на собственост да се смесва с правото да се придобие собственост.

Комисията е възприела този аргумент в съществуването му.

Жалбоподателите подчертават, че съгласно общото белгийско право относно деликтите, вземането за обезщетение по принцип възниква в момента на настъпване на вредата, а съдебното решение само потвърждава съществуването му и определя съответната сума.

Правителството възразява, че понятието "собственост" по смисъла на чл. 1 от Протокол № 1 има автономно значение, което не зависи от класификациите по вътрешното право.

"За да прецени дали в случая е налице "собственост", Съдът трябва да държи сметка за действащото към момента на твърдяната намеса вътрешно право, тъй като нищо не сочи, че то е противоречало на предмета и целта на чл. 1 от Протокол №1. Въпросните разпоредби са правила относно непозволеното увреждане, съгласно които вземанията за обезщетение възникват в момента на настъпване на вредата. Вземане от такова естество е "съставлявало актив", а оттам и "собственост по смисъла на първото изречение на чл. 1 от Протокол № 1. Следователно, тази разпоредба е приложима в случая" (вж., *mutatis mutandis*, решението по делото [Ван Марле и др.](#)<sup>5</sup>). На базата на решенията на Касационния съд от 5 ноември 1920 г., 15 декември 1983 г. и 17 май 1985 г., жалбоподателите са могли да твърдят, че имат "легитимно очакване" вземанията им, произтичащи от разглежданите произшествия, да бъдат определени съобразно общите разпоредби за непозволено увреждане (вж. решението по делото *"Пайн вели дивелопмънтс" ООД и др. срещу Ирландия*<sup>6</sup>).

Такова е било положението по отношение на разглежданите произшествия, които са се случили все преди 17 септември 1988 г. - датата на влизане в сила на Закона от 1988 г."

#### *Б. Налице ли е намеса*

---

<sup>5</sup> Van Marle and others v. the Netherlands.

<sup>6</sup> Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland, A-222, решение от 29 ноември 1991 г.

"Съдът отбелязва, че Законът от 1988 г. е освободил държавата и други организатори на лощманско обслужване от отговорността им за небрежни действия, за които са могли да отговорят. Той е имал за последица намеса при упражняването на права, произтичащи от вземания за обезщетение, които дотогава са могли да бъдат предявени по вътрешното право и, следователно, при упражняването на притежаваното от всеки (също и от всеки един от жалбоподателите) право необезпокоявано да се ползва от своята собственост.

Доколкото законът касае произшествия, случили се преди 17 септември 1988 г. - а само такива са предмет на настоящото производство - тази намеса съставлява лишаване от собственост по смисъла на второто изречение на първата алинея на чл. 1 от Протокол № 1."

### *В. Дали намесата е била оправдана*

Съдът пристъпва към преценка дали намесата е била "в интерес на обществото" и дали е удовлетворявала изискването за пропорционалност.

#### *а) "в интерес на обществото"*

Правителството изтъква три главни съображения в тази връзка: необходимостта да се защитят финансовите интереси на държавата, необходимостта да се възстанови правната сигурност в областта на произтичащите от деликти отношения и необходимостта белгийското законодателство да се сближи със законодателствата на съседните държави, особено с това на Холандия.

"Съдът припомня, е националните власти се ползват с известна свобода на преценка при решаване на въпроса кое е "в обществен интерес", тъй като по системата на Конвенцията те са, които правят първоначалната оценка както относно съществуването на проблем от обществена важност, налагащ лишаване от собственост, така и относно действията, което трябва да се предприемат за преодоляването му.

Освен това, понятието "обществен интерес" е по необходимост широко. По-специално, решението за приемане на експроприационни закони обикновено предполага преценка по политически, икономически и социални въпроси, по които мненията в едно демократично общество могат да се различават значително. Като намира за естествено свободата на преценка, с която законодателят разполага при прилагането на социалната и икономическа политика, да бъде широка, Съдът ще зачете неговото становище по въпроса кое е "в обществен интерес", стига то да не е явно лишено от разумно основание (вж. решението по делото *Джеймс и др.*<sup>7</sup>), което очевидно не е така в случая."

#### *б) пропорционалност на намесата*

Съдът припомня установеното в практиката му изискване за "справедлив баланс" между общия интерес и защитата на основните индивидуални права, предполагащо по-специално разумна връзка на пропорционалност между използваните средства и преследваната цел. Той напомня, също така, че при преценката дали е постигнат такъв баланс от значение са условията за обезщетяване и че отнемането на имущество без заплащане на обезщетение,

---

<sup>7</sup> James and others v. the United Kingdom.

намиращо се в разумна връзка с неговата стойност, обикновено би представлявало непропорционална намеса, а пълната липса на обезщетяване би била оправдана от гледна точка на чл. 1 от Протокол № 1 само при изключителни обстоятелства (вж. като най-пресен пример споменатото по-горе решение по делото [Светите манастири](#)).

"В настоящия случай Законът от 1988 г. просто е погасил, с обратно действие за период от тридесет години назад и без обезщетяване, вземания за много големи вреди, които жертвите на пилотните произшествия са могли да предявят срещу белгийската държава или срещу съответните частни компании, в някои случаи дори и при наличие на вече висящо производство."

Правителството изтъква сериозните и непредвидими финансови последици на решението на Касационния съд от 15 декември 1983 г., предвид огромните суми на заведените искиове. Подчертават и възникналата необходимост да се възстанови правната сигурност, като се преутвърди един принцип, който е бил признаван в белгийското право почти 150 години и е бил преобърнат със съмнителното тълкуване, дадено от Касационния съд.

Жалбоподателите възразяват, че Законът от 1988 г. облагодетелства не само държавата, но и частната компания - страна по няколко от споровете. Твърдят, че финансовите съображения на правителството не могат да оправдаят драстичното нарушение на техни основни права, особено като се има предвид пълното съответствие на решението на Касационния съд от 15 декември 1983 г. с решението му по делото "*Ла Фландрия*" от 1920 г.

"Съдът напомня, че Касационният съд е признал в решението си по делото "*Ла Фландрия*" от 5 ноември 1920 г., че държавата и другите публичноправни субекти се подчиняват на общите разпоредби относно непозволеното увреждане. Наистина, от този момент Касационният съд не е имал случай да разглежда дела, касаещи отговорността на държавата във връзка с предоставянето на лоцманско обслужване, но със сигурност не е било непредвидимо, че той ще приложи в този род случаи принципите, които е дефинирал общо в решението от 1920 г. (...) Следователно, решението от 1983 г. не е подкопало правната сигурност.

Икономическите съображения, изтъкнати от правителството, и стремежът му да уеднакви белгийското право с това на съседните страни, са могли да наложат действащо занапред законодателство в тази област, отклоняващо се от общите разпоредби за непозволено увреждане. Такива съображения не могат да оправдаят законодателство с обратно действие, имащо за цел и последица лишаването на жалбоподателите от претенциите им за обезщетение. Подобна съществена намеса при упражняването на правата на жалбоподателите е несъвместима с осигуряването на справедлив баланс между засегнатите интереси.

От това следва, че доколкото Законът от 1988г. засяга събития от преди 17 септември 1988 г. - датата на неговото публикуване и влизане в сила, той е нарушил чл. 1 от протокол № 1."<sup>8</sup>

Съдът не се произнася по оплакването на жалбоподателите по чл. 6, т. 1 от Конвенцията, тъй като намира, че доводите им в това отношение се припокриват с изложените във връзка с чл. 1 от Протокол № 1 и не е необходимо да ги разглежда отделно.

---

<sup>8</sup> Решението е взето с мнозинство от 8 гласа срещу 1.